

OSIYO VA AMERIKA MADANIYAT MENEJMENTI TAJRIBALARI**Uspanova Qundiz Ansatbay qizi***O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali**"Madaniyat va san'at sohasi menejmenti" mutaxassisligi**Magistratura 1-kurs*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Yevropa, Osiyo va Amerika mintaqalarida madaniyat menejmenti tizimining shakllanishi, rivojlanishi va o'ziga xos jihatlari tahlil qilinadi. Har bir mintaqada madaniyatni boshqarish modeli, uning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy omillar bilan bog'liqligi, shuningdek madaniyatni saqlash, targ'ib qilish va innovatsion rivojlantirish strategiyalari o'rganiladi. Maqola madaniyat menejmenti bo'yicha xalqaro tajribalarni solishtirgan holda, O'zbekiston uchun mos bo'lgan g'oyalar va yondashuvlarni aniqlashga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Madaniyat menejmenti, Yevropa tajribasi, Osiyo modeli, Amerika madaniyat siyosati, kreativ industriyalar, madaniy meros, innovatsion rivojlanish.

KIRISH

Globalizatsiya sharoitida madaniyat millatning o'zligini belgilovchi asosiy omillardan biri bo'lib, u nafaqat tarixiy merosni saqlash, balki jamiyatni birlashtirish, iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish va xalqaro maydonda mamlakat obro'sini oshirishda ham muhim rol o'ynaydi. Bugungi kunda madaniyat menejmenti alohida fan va amaliy faoliyat sohasi sifatida shakllanib, davlatlar tomonidan madaniy siyosatning muhim tarkibiy qismi sifatida e'tirof etilmoqda. Dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, madaniyatni samarali boshqarish uchun an'anaviy yondashuvlar bilan bir qatorda zamonaviy boshqaruv, marketing, innovatsiya, texnologiya va kreativ iqtisodiyot elementlarini uyg'unlashtirish zarurligi anglanmoqda.

Yevropa, Osiyo va Amerika mintaqalari madaniyat menejmenti sohasida bir-biridan sezilarli darajada farq qiladi. Yevropada madaniyat asosan davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan, tarixiy merosni saqlashga yo'naltirilgan bo'lsa, Osiyoda milliy qadriyatlar va an'analarni zamonaviy texnologiyalar bilan integratsiya qilish ustuvorlik kasb etadi. Amerika modeli esa bozor iqtisodiyoti, xususiy sektor va kreativ industriyalar orqali madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan. Ushbu mintaqalarning tajribasi madaniyat menejmentining turli shakllarini chuqur o'rganish va ularni moslashtirish uchun muhim manba hisoblanadi.

Yevropa madaniyat menejmenti tajribasi

Yevropada madaniyat menejmenti ko'pincha davlat siyosati darajasida rivojlangan va madaniy merosni saqlashga yo'naltirilgan. Masalan, Fransiyada "Ministère de la Culture" madaniyatni rivojlantirish va saqlashga mas'ul bo'lib, teatr, muzey va kutubxonalarni moliyalashtiradi. Germaniyada esa federal va shtat

darajasida madaniyat boshqaruvi mavjud bo'lib, har bir mintaqa o'zining madaniy strategiyasini ishlab chiqadi.

Yevropa tajribasining asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- Davlatning faol roli: Madaniyat davlat siyosatining ajralmas qismi sifatida himoya qilinadi va moliyalashtiriladi.
- Tarixiy merosni saqlash: Yevropa mamlakatlarida tarixiy binolar, arxivlar va an'anaviy san'at turlari katta e'tibor bilan asrab kelinadi.
- Xalqaro hamkorlik: Yevropa Ittifoqi doirasida grantlar, madaniy almashinuv dasturlari va xalqaro loyihalar faol amalga oshiriladi.

Masalan, Erasmus+ dasturi orqali san'at va madaniyat sohasida talabalarning va mutaxassislarning xalqaro tajriba almashuvi amalga oshiriladi. Shuningdek, Yevropa mamlakatlarida kreativ industriyalarni rivojlantirish bo'yicha maxsus grantlar va startaplarni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari mavjud.

Osiyo madaniyat menejmenti yondashuvi

Osiyo mamlakatlarida madaniyat menejmenti ko'proq milliy qadriyatlarni saqlash va ularni global maydonga olib chiqishga qaratilgan. Misol uchun, Yaponiya madaniyat menejmenti qadimiy an'analar va zamonaviy innovatsiyalarni uyg'unlashtirishga asoslangan. Shinto va buddizm merosini saqlash bilan birga, anime, manga va raqamli san'at orqali xalqaro auditoriyaga chiqadi.

Janubiy Koreya "Hallyu" yoki "Korean Wave" orqali K-pop va kino mahsulotlarini butun dunyoga eksport qilmoqda. Bu esa milliy brendni yaratish va turizmni rivojlantirishga yordam beradi.

Xitoyda esa madaniyat menejmenti hukumatning strategik yondashuvi bilan bog'liq bo'lib, milliy madaniy markazlar, teatrlar va san'at festivalari davlat tomonidan moliyalashtiriladi. Hindistonda esa Bollywood kino industriyasi madaniyatni tijoratlashtirish va xalqaro miqyosda targ'ib qilishning eng yorqin namunasi hisoblanadi.

Osiyo tajribasining asosiy jihatlari:

- Milliy qadriyatlarni saqlash: Madaniyat menejmenti an'anaviy qadriyatlarni targ'ib qilishga yo'naltiriladi.
- Texnologiya va innovatsiyalar: Madaniyatni raqamli platformalar va turizm orqali global auditoriyaga yetkazish.
- Ekonomik foyda: Madaniyatni iqtisodiy resurs sifatida ishlatish, ya'ni kino, musiqiy va san'at mahsulotlarini eksport qilish.

Amerika madaniyat menejmenti modeli

Amerika Qo'shma Shtatlarida madaniyat menejmenti asosan bozor iqtisodiyoti tamoyillari asosida rivojlangan. Bu yerda madaniyat – iqtisodiy resurs, biznes sohasi va xalqaro brend yaratish vositasi sifatida qaraladi. Masalan, Gollivud kinofilmlari, Broadway teatrlari, Disney va Netflix platformalari madaniy mahsulotlarni tijoratlashtirishning asosiy manbalari hisoblanadi.

Amerika modelining xususiyatlari:

- Xususiy sektor roli: Madaniyat xususiy kompaniyalar va investorlar tomonidan moliyalashtiriladi.
- Bozor mexanizmlari: Madaniyat mahsulotlari raqobat va marketing orqali rivojlanadi.
- Innovatsion kreativ industriyalar: Madaniyat va texnologiyalar birlashtiriladi, masalan, virtual haqiqat, video o'yinlar va raqamli kontent.

Amerika tajribasida davlat ko'proq tartibga soluvchi va qo'llab-quvvatlovchi rol o'ynaydi: grantlar, stipendiyalar va qonunchilik orqali madaniyatni rivojlantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, madaniyat menejmenti ijodkorlar va xususiy sektor ishtirokida dinamik va samarali tizim sifatida shakllanadi.

O'zbekiston madaniyat menejmenti tajribasi

O'zbekiston madaniyat menejmenti o'zining tarixiy merosga boyligi, milliy an'analarni saqlash siyosati va zamonaviy madaniy-sanoat infratuzilmasi bilan ajralib turadi. Mustaqillik yillaridan boshlab madaniyat sohasini modernizatsiya qilish, madaniy merosni tiklash va xalqaro miqyosda targ'ib qilishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi.

O'zbekiston modelining asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash

Madaniyat va san'atni rivojlantirish bo'yicha maxsus qarorlar, davlat dasturlari va fondlar (O'zbekiston Madaniyat vazirligi, Madaniy meros agentligi, "O'zbekkino") orqali tizimli boshqaruv yo'lga qo'yilgan.

- Muzeylar, teatrlar, san'at maktablari, meros obyektlari rekonstruksiya qilinmoqda.

- UNESCO ro'yxatiga kiritilgan obyektlar (Ichan qal'a, Buxoro, Shahrisabz, Samarqand) turizmning asosiy tayanchiga aylanmoqda.

Milliy madaniyatni global maydonga olib chiqish

O'zbek raqsi, maqomi, milliy amaliy san'at, xalq liboslari, o'zbek kinosi va musiqasi jahon sahnasiga faol chiqmoqda. "Sharq taronalari", "Ipak va ziravorlar", "Lazgi festivali", "Bakhshi san'ati festivali" kabi yirik tadbirlar xalqaro brendga aylanmoqda.

Kreativ industriyalar rivoji

So'nggi yillarda O'zbekistonda kino industriyasi, dizayn, IT-kreativ loyihalar, animatsiya, media mahsulotlar va kontent yaratish bo'yicha yangi bozor shakllanmoqda.

- Yoshlar ijod markazlari
- Art-galereyalar
- Raqamli kontent studiyalari

bu jarayonning muhim qismi sanaladi.

Turizm va madaniyat sinergiyasi

“Ziyorat turizmi”, “Ipak yo‘li” brendi va tarixiy shaharlarning rekonstruksiya qilinishi madaniyat menejmenti bilan turizm iqtisodiyotini birlashtirdi. Madaniy obyektlar endilikda nafaqat meros, balki iqtisodiy foyda manbai sifatida ham qaralmoqda.

Ta‘lim va kadrlar tayyorlash

San‘at va madaniyat sohasida yangi o‘quv dasturlari yaratilmoqda:

- O‘zbekiston davlat konservatoriyasi
- Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti
- Madaniyat va san‘at maktablari

Madaniyat menejmenti bo‘yicha maxsus yo‘nalishlar ham ochilgan.

O‘zbekiston modeli Yevropa merosni saqlash yondashuvi, Osiyo innovatsion eksport modeli va Amerika kreativ industriyalar tajribasini muvozanatli uyg‘unlashtirishga intilayotgan tizim sifatida shakllanmoqda.

XULOSA

Madaniyat menejmenti dunyoning turli mintaqalarida o‘ziga xos shakllarda rivojlanmoqda va har bir modelning afzalliklari ham, cheklovlari ham mavjud. Yevropa, Osiyo va Amerika tajribalarini solishtirib tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki:

Yevropa modeli – bu asosan davlat tomonidan boshqariladigan va madaniy merosni saqlashga yo‘naltirilgan tizimdir. Yevropa mamlakatlarida madaniyatni rivojlantirish uchun an‘anaviy san‘at turlarini saqlash, muzey va teatrlarni moliyalashtirish, xalqaro hamkorlik va grant dasturlarini yo‘lga qo‘yish tizimi samarali ishlaydi. Shu bilan birga, davlatning katta rol o‘ynashi ba‘zan kreativ yangiliklarni amalga oshirishni sekinlashtirishi mumkin.

Osiyo modeli – bu milliy qadriyatlarni saqlash va ularni global maydonga olib chiqishga qaratilgan yondashuvdir. Yaponiya, Janubiy Koreya, Xitoy va Hindistonda madaniyat menejmenti texnologiya, turizm va kreativ industriyalarni uyg‘unlashtirish orqali iqtisodiy va siyosiy foyda olishga intiladi. Bu yondashuv milliy madaniyatni targ‘ib qilishda samarali bo‘lsa-da, ba‘zi hollarda iqtisodiy jihatdan barqaror bo‘lmagan loyihalar ham yuzaga kelishi mumkin.

Amerika modeli – bu bozor iqtisodiyoti tamoyillari asosida shakllangan, madaniyatni iqtisodiy resurs sifatida rivojlantiradigan tizimdir. Amerika Qo‘shma Shtatlarida xususiy sektor, media kompaniyalar va kreativ startaplar madaniyatni tijoratlashtirish va global auditoriyaga yetkazishda yetakchi rol o‘ynaydi. Ushbu model innovatsiyalar va kreativ mahsulotlar rivojlanishida juda samarali, lekin davlat tomonidan madaniyatning jamiyatga ijtimoiy ta‘sirini nazorat qilish imkoniyati cheklangan.

O‘zbekiston uchun ilmiy tahlil va amaliy tavsiyalar:

Ushbu uch modelning tahlili shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston madaniyat menejmentini rivojlantirishda kompleks yondashuvni qo‘llashi maqsadga muvofiq. Ya‘ni:

- Milliy madaniy meros va an'analarni saqlash bo'yicha Yevropa tajribasidan foydalanish;
- Zamonaviy texnologiyalar va xalqaro brend yaratish bo'yicha Osiyo tajribasini integratsiya qilish;
- Kreativ industriyalar va bozor mexanizmlari orqali madaniyatni tijoratlashtirishda Amerika modelini qo'llash.

Shunday qilib, samarali madaniyat menejmenti strategiyasi davlat siyosati, milliy qadriyatlar, innovatsion texnologiyalar va bozor mexanizmlarini uyg'unlashtirish orqali shakllanishi mumkin. Bu yondashuv O'zbekistonning madaniy salohiyatini oshirish, xalqaro maydonda obro'ini mustahkamlash va iqtisodiy rivojlanishiga hissa qo'shish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Council of Europe "Cultural Routes Management: From Theory to Practice" 2015
2. Usmon Qoraboyev G'ayrat Soatov "O'zbekiston madaniyati" 2011
3. Bekmurodov M. Tashkilot madaniyati va rahbar ma'naviyati. – Toshkent., 2001
4. Кабушкин Н.М. Основы менеджмента: учеб. пособие. – Москва., 2009.